

MAQOLA VA QO'LLANMALARNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Bahronova Dilobar

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Xorijiy til va adabiyoti 3-fakulteti
3-bosqich talabasi

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Umumiy tilshunoslik kafedrasida katta
o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maqola va qo'llanma tushunchalari, ularning vazifalari, tuzilishi hamda ta'lim jarayonidagi o'rni izchil yoritiladi. Maqola ilmiy fikrni ifodalash, muammoni tahlil qilish va yangi qarashlarni ilgari surish vositasi sifatida baholansa, qo'llanma o'quvchini nazariy bilimdan amaliy faoliyatga olib chiquvchi o'quv-uslubiy manba sifatida talqin etiladi. Shuningdek, mazkur maqolada ushbu ikki turdagi yozma manbaning o'xshash va farqli jihatlari, ularni yaratish tamoyillari hamda zamonaviy ta'limdagi amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: maqola, qo'llanma, ilmiy maqola, o'quv qo'llanma, uslubiy qo'llanma, ta'lim jarayoni, metodika, mustaqil ta'lim, ilmiy tafakkur.

Bugungi ta'lim tizimida o'quvchi va talabani faqat tayyor ma'lumotni eslab qoluvchi emas, balki mustaqil fikrlay oladigan, manbalarni solishtira biladigan va o'z mulohazasini asosli bayon etadigan shaxs sifatida shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Bunday natijaga erishishda darslik bilan bir qatorda maqola va qo'llanmalar ham katta didaktik ahamiyat kasb etadi.

Maqola ilmiy tafakkurni rivojlantirsa, qo'llanma o'quv jarayonini izchil tashkil etishga xizmat qiladi. Shu bois mazkur ikki turdagi yozma manba ta'limning nazariy va amaliy tomonlarini bog'lovchi vosita sifatida qaraladi. Ularning mazmuni qanchalik aniq, mantiqan bog'langan va ehtiyojga mos bo'lsa, o'quv jarayonining samaradorligi ham shunchalik yuqori bo'ladi.

Maqola – muayyan mavzu yoki muammo yuzasidan yozilgan, dalil va tahlilga tayanuvchi mantiqiy matndir. Unda muallif mavzuni oddiy bayon qilish bilan cheklanmaydi, balki masalani izohlaydi, mavjud qarashlarni tahlil qiladi, o'z munosabatini bildiradi va ma'lum xulosaga keladi. Shu jihatdan maqola ilmiy uslubning eng faol shakllaridan biri hisoblanadi.

Ilmiy maqolaning asosiy belgilari aniqlik, lo'ndalik, izchillik va manbalarga tayanganlikdan iborat. Maqola mazmuniga ko'ra ilmiy, ilmiy-ommabop, publitsistik va uslubiy ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin. Ta'lim muassasalarida ayniqsa ilmiy va uslubiy maqolalar muhim o'rin egallaydi, chunki ular o'qitish tajribasi, ilmiy kuzatish va nazariy xulosalarni tartibli shaklda yoritadi.

Qo'llanma – ma'lum bir fan, mavzu yoki amaliy faoliyatni o'zlashtirishga yordam beradigan tizimli o'quv-uslubiy manbadir. U o'quvchini mavzu bilan tanishtiradi, muhim qoidalarni sodda shaklda tushuntiradi, misollar va topshiriqlar orqali bilimni mustahkamlaydi. Shuning uchun qo'llanma nazariy ma'lumot bilan amaliy mashq o'rtasidagi bog'lovchi vosita vazifasini bajaradi.

Ta'lim amaliyotida o'quv qo'llanma, uslubiy qo'llanma, amaliy qo'llanma, laboratoriya ishlari bo'yicha yo'riqnoma hamda elektron qo'llanma kabi shakllar keng

uchraydi. An'anaviy bosma qo'llanmalar bilan bir qatorda raqamli formatdagi qo'llanmalar ham tobora ommalashmoqda. Ularning afzalligi shundaki, matn, jadval, test, audio va vizual materiallar bir manbada jamlanib, o'quvchi uchun qulay muhit yaratadi.

Maqola va qo'llanma umumiy maqsad nuqtai nazaridan bir-biriga yaqin bo'lsa-da, ularning vazifasi va tuzilishi turlicha. Ikkalasi ham ma'lumot beradi, tushuntiradi va o'quvchini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq maqola ko'proq tahliliy fikr yuritishga undasa, qo'llanma o'rganilgan bilimni tartibli o'zlashtirish va amalda qo'llashga yo'naltiradi.

Mezon	Maqola	Qo'llanma	Umumiy jihat
Asosiy maqsad	Muammoni tahlil qilish va ilmiy fikr bildirish	Mavzuni o'rgatish va yo'naltirish	Ikkalasi ham bilim berishga xizmat qiladi
Tuzilishi	Kirish, tahlil, dalil, xulosa	Nazariya, izoh, misol, topshiriq	Mantiqiy tartib talab etiladi
Uslubi	Ilmiy va tahliliy	Tushuntiruvchi va amaliy	Aniq va ravon bo'lishi zarur
Ta'limdagi vazifasi	Ilmiy tafakkurni rivojlantiradi	Ko'nikma va malakani shakllantiradi	O'quvchi rivojiga xizmat qiladi

Ta'lim jarayonida maqolaning eng muhim vazifasi o'quvchi va talabani ilmiy fikrlashga undashdir. Maqola bilan ishlash davomida u mavzuga doir turli qarashlarni ko'radi, dalillarni ajratadi, asosiy g'oyani belgilaydi va xulosa chiqaradi. Ayniqsa, kurs ishi, bitiruv malakaviy ishi va ilmiy izlanishlarda maqolalardan foydalanish ilmiy savodxonlikni oshiradi.

Qo'llanma esa o'quv materialini tartibli o'zlashtirishga yordam beradi. Undagi qoida, izoh, misol, jadval va topshiriqlar o'quvchini bosqichma-bosqich faoliyatga olib kiradi. Shu sababli qo'llanma dars jarayonida ham, mustaqil ta'limda ham samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, chet tillarini o'rganish, metodika, tabiiy fanlar va kasbiy yo'nalishlarda qo'llanmalar o'zlashtirish sifatini oshiradi.

Maqola va qo'llanmadan uyg'un holda foydalanish ta'lim natijasini yanada mustahkamlaydi. Bir tomondan, maqola yangi ilmiy qarashlar va tahliliy yondashuvni beradi; ikkinchi tomondan, qo'llanma shu bilimni mustahkamlash va amaliyotga tatbiq etishga imkon yaratadi. Demak, ta'limda ularning birini ikkinchisidan ajratib bo'lmaydi.

Samarali maqola yozishda mavzuning dolzarbligi, maqsadning aniqligi, fikrlarning izchil bayoni va manbalarning to'g'ri tanlanishi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Matnda ortiqcha takrorlar bo'lmasligi, har bir paragraf oldingi fikrning mantiqiy davomi sifatida kelishi va xulosa umumiy mazmunga xizmat qilishi zarur. Shundagina maqola o'quvchi uchun tushunarli va ilmiy jihatdan qimmatli bo'ladi.

Qo'llanma tuzishda esa o'quvchining yoshi, tayyorgarlik darajasi va ehtiyoji hisobga olinishi kerak. Nazariy ma'lumot qisqa, aniq va ravon berilishi, har bir mavzudan so'ng misol yoki topshiriq keltirilishi maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda elektron qo'llanmalarda interfaol topshiriqlar, testlar va vizual materiallardan foydalanish ham o'quvchi faolligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, maqola va qo'llanmalar ta'lim tizimida bir-birini to'ldiruvchi ikki muhim yozma manba hisoblanadi. Maqola ilmiy tafakkur, tahliliy

yondashuv va yozma nutqni rivojlantirsa, qo'llanma mavzuni bosqichma-bosqich o'zlashtirish, mustaqil ishlash va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bois zamonaviy ta'lim jarayonida mazmunan boy, tili ravon, mantiqan bog'langan va didaktik jihatdan puxta tuzilgan maqola hamda qo'llanmalarni yaratish dolzarb vazifalardan biridir. Ular ta'lim sifatini oshirish, o'quvchining bilimni chuqurlashtirish va o'qitish samaradorligini kuchaytirishda muhim o'rin tutadi.

Ta'lim jarayonida maqolalardan foydalanishda o'quvchilarni manba bilan ishlashga, asosiy fikrni ajratishga va qisqa xulosa yozishga o'rgatish maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv ularda tahliliy fikrlash va ilmiy nutq ko'nikmasini rivojlantiradi.

Qo'llanmalardan foydalanishda esa materialning soddaligi, izchilligi va mashqlar bilan boyitilganligi alohida e'tiborga olinishi kerak. O'qituvchi mavzuga mos qo'llanmani tanlay olsa, dars samaradorligi oshadi va o'quvchi mavzuni mustaqil ravishda ham mustahkamlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2006.
2. Hasanboyeva O. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
3. Ishmuhammedov R. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2014.
4. Karimov I., Egamberdiyev H. Ilmiy tadqiqot asoslari. – Toshkent, 2020.
5. Nurmonov A. Tilshunoslik va matn nazariyasi. – Toshkent: Akademya, 2013.
6. Qosimova K., Matjonov S., G'ulomova X. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009.
7. To'xliyev B. Ilmiy ijod metodologiyasi. – Toshkent, 2018.
8. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.